

334.735:339.13.332.1

Балабан П.Ю., к.е.н., професор,
Курлейко Б.А., аспірант,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

**РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКІВ СПОЖИВЧОЇ
КООПЕРАЦІЇ**

Після прийняття відомої постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР про передачу з 1987 року ринків із комунальної власності у власність споживчої кооперації, система мала у своєму розпорядженні на 1.01.1991 року 1576 колгоспних ринків на 421 тис. торгових місць, у тому числі 100 критих на 36 тис. місць. Вони здійснювали торгівлю в основному сільськогосподарською продукцією за кооперативними цінами, що формувалися під впливом попиту і пропозиції. Зміни, що відбулися в економіці України в процесі переходу до ринку, мали визначальний вплив на розвиток ринкової торгівлі. Інфляція і гіперінфляція перехідного періоду, зубожіння населення, особливо сільського, зростання безробіття сприяли швидкому розвитку ринків.

Однак зростання чисельності і ролі ринків у сфері роздрібної торгівлі та економіці країни не були достатньо висвітлені в економічній літературі. Можна назвати лише незначну кількість науковців, які присвятили свої праці цим проблемам. Серед них Я. Антонюк, В. Апопій, С. Рудницький, С. Сукачова та інші. Як правило, ними досліджувалися питання розвитку ринків в основному на загальнодержавному рівні. На рівні системи споживчої кооперації та окремих регіонів ці проблеми практично не розглядалися, що і визначило актуальність дослідження.

Проведені нами обстеження ринків Укоопспілки, Кіровоградської області та Кіровоградської облспоживспілки показали, що починаючи з 1991 року, чисельність кооперативних ринків постійно скорочується: по системі Укоопспілки – з 1576 до 1057 од. у 1995 році, 719 – у 2000 році, 563 – у 2005 р. і 423 у 2010 році. При цьому чисельність ринків в цілому в Україні мала іншу тенденцію: зростання чисельності і потужності ринків за період з 1991 по 2005 рр.(на 36,4%) і стабілізація чисельності та незначне скорочення за період з 2005 по 2010 роки (на 4,4%).

Аналогічні процеси проходили і в регіонах. Так, в Кіровоградській області чисельність ринків зростала з 1990 по 2000 роки, після чого відмічається скорочення їх чисельності із 103 од. до 75, або на 27,2% у 2010 році. Для Кіровоградської облспоживспілки була характерною чітко відстежувана тенденція до скорочення кількості ринків із 25 у 1991 році до 21 у 2005 році і 13 у 2010 році.

Слід, однак, підкреслити, що у порівнянні з чисельністю підприємств роздрібної торгівлі Кіровоградської області, скорочення мережі торгових ринків в останній час відбувалося більш низькими темпами, ніж чисельності магазинів (табл.1).

Таблиця 1

Показники динаміки розвитку ринків і магазинів Кіровоградської області за 2000 – 2010 роки

Роки	Кількість підприємств, од.							
	всього		у тому числі:					
	магазинів	ринків	продовольчих		непродовольчих		змішаних	
магазинів			ринків	магазинів	ринків	магазинів	ринків	
2000	2008	103	716	4	695	15	597	84
2005	1504	82	847	7	657	10	...	65
2006	1440	78	750	4	690	9	...	65
2007	1403	76	728	4	675	9	...	63
2008	1327	75	665	3	662	10	...	62
2009	1234	73	637	2	597	9	...	62
2010	1271	75	643	2	628	9	...	64
2010 р. % у % до 2000 р.	63,3	72,8	89,8	50,0	90,4	60,0	...	76,2

Так, якщо чисельність магазинів за період, що аналізується, скоротилася на 36,7%, то кількість ринків – на 27,2%. Підкреслимо, що основна маса ринків Кіровоградської області за асортиментною ознакою була представлена змішаними ринками, на частку яких у загальній їх чисельності припадало від 81,6 до 85,3%.

Очевидно, що за останні десять років суттєвих змін у структурі ринків за асортиментним профілем не відбулося. Частка змішаних ринків у загальній їх чисельності у Кіровоградській області не знижувалася нижче 81,6%, а на 1.01. 2011 року вона зросла на 3,7% у порівнянні з 2000 роком. При цьому частка продовольчих ринків скоротилася на 1,2%, непродовольчих – на 2,6%. Як бачимо, після 2007 року чисельність ринків стабілізувалася. За останні чотири роки варіація темпів змін кількості ринків не перевищувала 5-7% і лише чисельність продовольчих ринків у Кіровоградській області скоротилася на 50,0% (з 4-х до 2-х одиниць).

Характерно, що і серед продовольчих та непродовольчих ринків основна маса ринків була широкою спеціалізацією (табл.2).

Таблиця 2

Розподіл ринків Кіровоградської області за спеціалізацією у 2000- 2010 роках

Показники	Роки					2010 р. у % до	
	2000	2007	2008	2009	2010	2000 р.	2009 р.
Усього ринків, од.	103	76	75	73	75	72,8	102,7
з них: продовольчі	4	4	3	2	2	50,0	100,0
у т.ч. сільськогосподарські	1	1	-	1	1	100,0	100,0
інші продовольчі	-	3	3	1	1	-	100,0
Непродовольчі	15	9	10	9	9	60,0	100,0
у т.ч. речові	8	3	4	4	4	50,0	100,0
інші непродовольчі	7	6	6	5	5	71,4	100,0
Змішані	84	63	62	62	64	76,2	103,2

На 1.01.2011 року у загальній чисельності ринків на частку спеціалізованих (продовольчих і непродовольчих) припадає 14,7% (у 2000 році – 18,4%). За період, що аналізується, чисельність спеціалізованих ринків скоротилася: на 50,0% – продовольчих і 40,0% – непродовольчих, у той час як змішаних – на 23,8%. Причому серед продовольчих ринків вузькоспеціалізовані займали у 2000 році – 25,0%, у 2010 р. – 50,0 %, серед непродовольчих – відповідно 53,3 та 55,6%.

Тенденція до незначного скорочення кількості споживчих ринків Кіровоградської області, яка відслідковується в останні роки, не призвела до зменшення їх ролі у реалізації сільськогосподарської продукції (табл. 3).

Таблиця 3

Реалізація основних видів сільськогосподарської продукції на ринках Кіровоградської області за 2000-2010 рр. (тонни)

Показники	2000	2007	2008	2009	2010	2010 р. у %до	
						2000	2009
Реалізовано продукції:							
М'ясо, сало, птиця	5414	10736	9698	10123	12580	2,32 р.	124,3
Картопля	6684	9283	8131	9250	10558	157,9	114,1
Овочі	14171	14437	11925	13752	17922	126,5	130,3
Фрукти, ягоди	7431	7560	6209	8969	12495	168,1	139,3
У розрахунку на один ринок:							
М'ясо, сало, птиця	52,6	141,3	129,3	138,7	167,7	3,19 р.	120,9
Картопля	64,9	122,1	108,4	126,7	140,8	2,17 р.	111,1
Овочі	137,6	190,0	159,0	188,4	239,0	173,7	126,8
Фрукти, ягоди	72,1	99,5	82,8	122,9	166,6	2,31 р.	135,6
У розрахунку на одну особу (кг):							
М'ясо, сало, птиця	4,7	10,3	9,4	9,9	12,4	2,64 р.	125,3
Картопля	5,8	8,9	7,9	9,0	10,4	179,3	115,6
Овочі	12,2	13,8	11,5	13,5	17,7	145,1	131,1
Фрукти, ягоди	6,4	7,2	6,0	8,8	12,3	192,2	139,8

І у розрахунку на один ринок, і у розрахунку на одну особу за 2000 – 2010 роки реалізація продукції агропродовольчого ринку суттєво зросла. Зокрема: м'яса, сала, птиці – у 3,2 рази, картоплі – у 2,2 рази, фруктів і ягід – у 3,3 рази, овочів – у 1,7 рази. Відповідно збільшилася реалізація на одну особу: м'яса, сала та птиці - у 2,7 рази, картоплі – у 1,8 рази, фруктів і ягід – у 1,9 рази, овочів - 1,5 рази.

Станом на 1.01.2011 року споживча кооперація Кіровоградської області мала у своєму розпорядженні 13 ринків з продажу споживчих товарів (табл.4).

Таблиця 4

Характеристика змін у загальній чисельності ринків Кіровоградської області та ринків Кіровоградської облспоживспілки за 2000-2010 рр.

Показники	2000	2007	2008	2009	2010	2010 р. у % до	
						2000	2009
Загальна кількість ринків, од.	103	76	75	73	75	72,8	102,7
у т.ч. споживчої кооперації	21	15	15	13	13	61,9	100,0
Частка споживчої кооперації у загальній чисельності, %	20,4	25,0	20,0	17,8	17,3	-	-
Кількість торгових місць на ринках, од.	21413	23502	23096	22738	22544	105,3	99,1
у т.ч. споживчої кооперації	12014	11888	11802	11480	11620	96,7	101,2
Частка споживчої кооперації у загальній чисельності місць, %	56,1	50,6	51,1	50,5	51,5	-	-

У порівнянні з 2000 роком чисельність ринків зменшилася на 8 од., або на 38,1% на фоні скорочення загальної чисельності ринків області на 27,2%. Частка ринків споживчої кооперації у загальній чисельності ринків області при цьому скоротилася на 3,1% – з 20,4 до 17,3%. Одночасно кількість торгових місць на кооперативних ринках скоротилася з 12014 до 11620 од., або на 3,3% при зростанні відповідного показника в цілому по Кіровоградській області з 21413 до 22544 місць, або на 5,3%. Таким чином, за останні 10 років у Кіровоградській області проявляється тенденція до скорочення загальної кількості ринків при зростанні кількості торгових місць на ринках, що свідчить про ліквідацію в основному невеликих за чисельністю торгових місць ринків. При цьому і чисельність ринків споживчої кооперації, і кількість торгових місць на них продовжували скорочуватися, що вказує на наявність різних за направленістю тенденцій у порівнянні із загальнообласними.

При наявності чіткої тенденції до скорочення за останні десять років чисельності ринків Укоопспілки, Кіровоградської області та Кіровоградської облспоживспілки, потужність ринків, на відміну від чисельності, характеризується тенденцією до зростання (табл.5).

Таблиця 5

Динаміка середньої потужності ринків Кіровоградської області та Кіровоградської облспоживспілки за 2000- 2010 рр.

Роки	Кількість місць у середньому на один ринок, од.				Динаміка, у % до попереднього року			
	всього ринків	у т.ч. споживчої кооперації	інші	кооперативні ринки у % до всього	всього ринків	у т.ч. споживчої кооперації	інші	кооперативні ринки у % до всього
2000	207,9	572,1	114,6	2,75 р.	100,0	100,0	100,0	100,0
2007	309,2	625,7	203,8	2,02 р.	148,7	109,4	177,8	73,4
2008	307,9	621,2	201,7	2,02 р.	99,6	99,3	99,0	100,0
2009	311,5	655,4	201,0	2,10 р.	101,2	105,5	99,6	104,0
2010	300,6	655,4	199,6	2,18 р.	96,5	100,0	99,3	103,8

При цьому розмах варіації у динаміці потужності ринків Кіровоградської області склав: для ринків області – 144,6%, для кооперативних ринків – 114,6%, для інших – 174,2%. Очевидно, що

найвищими темпами зростала середня потужність некооперативних ринків (у порівнянні із загальною потужністю ринків області – майже на 30%), нижчими темпами – кооперативних (на 14,6%).

При наявності загальної тенденції до збільшення кількості місць на ринках області ринки споживчої кооперації в окремі роки були в середньому у 2 – 2,7 рази потужнішими, ніж ринки Кіровоградської області і у 3,3 – 5 рази – ніж інші ринки.

В процесі економічного аналізу стану матеріально-технічної бази ринків важливе значення відводиться матеріально-технічній оснащеності ринків. Проведене нами обстеження ринків Кіровоградської облспоживспілки показало, що за період з 2005 по 2010 роки змінювалась як чисельність ринків, так і їх оснащеність (табл.6).

Таблиця 6

Динаміка середніх показників розвитку матеріально-технічної бази ринків Кіровоградської ОСС за 2005 -2010 рр.

Показники	Роки						2009 р. у % до 2005 р.
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Середній розмір ринків, місць	702,9	701,2	792,5	786,8	883,1	857,1	125,6
у т.ч критих	128,7	128,7	142,3	142,3	202,0		156,9
Частка критих ринків, %	18,3	18,4	18,0	18,1	22,9		-
Середній розмір одного стола, м	1,20	1,22	1,21	1,15	1,15		95,8
Чисельність, од.:							
- магазинів на 1 ринок	13,9	13,9	16,1	16,3	18,1		130,2
- павільйонів на 1 ринок	1,4	1,4	1,6	1,6	1,8		128,6
- кіосків, палаток на 1 ринок	264,8	264,8	309,7	312,9	353,9		133,6
Середній розмір, кв.м. - магазинів	34,4	34,4	38,6	39,6	42,8		133,1
- павільйонів	46,4	46,4	45,0	45,0	46,5		100,2
Чисельність на 1 ринок, од.:							
- холодильного обладнання	16,5	16,5	24,3	41,5	27,0		163,6
- ваг настільних	39,2	39,2	45,4	41,5	51,7		131,9
- ЕККА	3,3	3,3	4,1	3,7	3,9		118,2

Динаміка середніх показників розвитку матеріально-технічної бази ринків Кіровоградської ОСС засвідчує, що серед загальної чисельності ринків криті займають від 18,0 до 22,3%, що слід вважати недостатнім, так як саме на критих ринках є можливість створити відповідні умови для покращення організації торгівлі та збереження товарно-матеріальних цінностей. Разом з тим, середній розмір ринків за кількістю торгових місць постійно зростає, збільшившись за 2005 – 2009 роки в середньому на 25,6% та на 56,9% – у критих. У середньому на 28 – 33% зросла кількість підприємств, що представлені на ринках – магазинів, павільйонів, палаток, кіосків тощо. Проведені керівництвом ринків заходи щодо покращення оснащеності ринків торгово-технологічним обладнанням сприяли збільшенню чисельності в середньому на один ринок холодильного обладнання на 63,6%, настільних ваг – на 31,9%, контрольно-касових апаратів – на 18,2%.

Недоліки у розвитку матеріально-технічної бази ринків Кіровоградської облспоживспілки та її оснащенні торгово-технологічним та іншим обладнанням, виявлені нами у процесі аналізу, не в останню чергу пов'язані з недофінансуванням ринків (табл. 7).

Результати аналізу показують, що фінансування ринків по роках було недостатнім. За шість останніх років на розвиток матеріально-технічної бази було витрачено трохи більше 6 млн. грн. – в середньому біля 1 млн. грн. в рік. При цьому на нове будівництво, технічне переоснащення та реконструкцію за період, що аналізується, було витрачено лише 573 тис. грн. (9,3% від загальної суми, а в 2006 і 2008 рр. на будівництво було виділено 2,5 і 0,0%). Половина коштів була направлена на поточний і капітальний ремонт основних засобів, дещо більше 40% – на їх придбання.

У той же час сума фінансування суттєво відрізнялася по роках. Так, у 2005, 2006, 2007, 2010 роках вона знаходилася в межах 1100 – 1380 тис. грн.. У 2008 – 2009 рр. на обсяги фінансування негативно вплинула фінансова криза в Україні, що позначилося на сумах виділених коштів (561 і 647

тис. грн. відповідно). Основні кошти у цей період були профінансовані ринками на поточний і капітальний ремонт (58,6 і 62,9%).

Таблиця 7

Використання коштів на розвиток матеріально-технічної бази ринків Кіровоградської облспоживспілки за 2005 – 2010 рр.

Роки	Фінансування розвитку матеріально-технічної бази ринків, тис. грн.						
	всього	у тому числі:					
		придбання основних засобів		будівництво, технічне переоснащення, реконструкція		ремонт основних засобів	
		сума	частка, %	сума	частка, %	сума	частка, %
2005	1210	363	30,0	145	12,0	702	58,0
2006	1378	662	48,0	35	2,5	682	49,5
2007	1107	289	26,1	127	11,5	691	62,4
2008	561	232	41,4	0,0	0,0	329	58,6
2009	647	188	29,2	51	7,9	407	62,9
2010	1260	754	59,8	215	17,1	291	23,1
Разом за 2005-2010 рр.	6163	2488	40,4	573	9,3	3102	50,3
2010 р. у % до 2005 р.	104,1	2,1 р.	-	148,3	-	41,4	-

Таким чином, тенденції розвитку ринкової торгівлі в Кіровоградській області і в системі Кіровоградської облспоживспілки характеризуються різнонаправленістю в окремі періоди розвитку, стабілізації та незначного скорочення в останні роки. Це дозволяє прогнозувати подальший розвиток ринків, вдосконалення їх матеріально-технічної бази та можливість перетворення в перспективі у торговельно-сервісні центри, що може стати основою для подальших досліджень.

Література

1. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009 рік. Кіровоград: ГУ Статистики у Кіровоградській області, 2010. – 520 с.
2. Основні показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій Кримспоживспілки, облспоживспілок за 2010 рік, К.: УКС, 2011. – 107 с.
3. Стан матеріально-технічної бази області. Статистичний збірник. – ГУ Статистики у Кіровоградській області, 2011. – 33с.

913.(045)

Зінов'єв І.Ф., д.е.н., професор

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЧЕРЕЗ ОБЛАСТЬ РИЗИКУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Перехід до ринкової економіки, поява значної кількості підприємств різноманітних організаційно-правових форм, поява різноманітних способів конкурентної боротьби, поставили суб'єкти господарювання в умови, коли вони вимушені приділяти значну увагу питанням забезпечення своєї економічної безпеки.

У сучасній економічній ситуації виробничі одиниці мають повну економічну самостійність. Вони самі визначають свою економічну політику, формують портфель замовлень, організують виробництво й збут продукції, відповідають за результати господарської діяльності. Усе це актуалізує проблему забезпечення економічної безпеки бізнесу в сучасних умовах. Ця проблема актуальна й для туристичних підприємств, які на сьогоднішній час функціонують в умовах постійного впливу зовнішніх погроз. Будучи найбільшими суб'єктами господарювання, які впливають на ефективність міжрегіонального та державного розвитку, а також на різні сектора економіки України, відчувають дію багатьох негативних факторів, а саме: неефективної державної політики по відношенню до туристичних підприємств, збільшення конкуренції з боку іноземних партнерів, ускладнення збоку